

Review/Recension

HELENE EHRIANDER &
CORINA LÖWE (RED.)
**FLICKBOKEN OCH
FLICKORS LÄSNING**

Flickskapande nu och då

Göteborg: Makadam, 2022. Skrifter
utgivna av Svenska barnboksinstitutet,
nr 164 (342 s.)

Flickbok – vad är det? En term som funnits med länge vid det här laget, och som via mer eller mindre livliga diskussioner inom och utom det akademiska sammanhanget genomgått transformationer över tid: från nedsättande genrebeteckning till vittomfattande forskningsfält. Men är flickbok en relevant och adekvat beteckning på litteratur skriven och utgiven i vår samtid? Eller numera en etikett på böcker vars ursprungliga publiceringsdatum ligger åtminstone omkring sjuttio år tillbaka i tiden (om vi förlägger brytpunkten mellan flick- och pojkböcker till ungdomsböcker kring någonstans i mitten på 1950-talet)? Är begreppet flickbok således användbart bara som paraplybenämning för en historiskt lokaliserad och avgränsad litterär genre, eller är dess bruk fortfarande motiverat i relation till samtidslitteraturen?

Antologin *Flickboken och flickors läsning. Flickskapande nu och då* (2022) under Helene Ehrianders och Corina Löwes redaktörskap lyfter, utvecklar och problematiserar frågor som dessa. Upprinnelsen var en internationell onlinekonferens, "Conceptions of Girlhood Now and Then: 'Girls' Literature' and Beyond", arrangerad av Centre for Childhood Research in Literature, Language and Learning (CHILL) i samarbete med Svenska barnboksinstitutet och fil.dr Dawn Sardella-Ayres hösten 2020 på Linnéuniversitetet i Växjö/Kalmar, och bidragen i boken inspirerades av konferenspresentationerna. Antologiformen innebär bredd och mångfald; många skribenter samsas inom ett sammanhållande, övergripande tema, och för att motverka tendenser till spretighet kan med fördel ytterligare stabiliserande ramar användas. Fokus här är dubbelt:

©2023 Anna Cavallin. This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons CC BY 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), permitting all use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited. Any included images may be published under different terms. Please see image captions for copyright details. Citation: *Barnboken - tidskrift för barnlitteraturforskning/Barnboken: Journal of Children's Literature Research*, Vol. 46, 2023 <http://dx.doi.org/10.14811/clr.v46.795>

flickboken och flickors läsning, och boken delas in i tre tematiska avsnitt: "Flickskapande nu", "Flickskap i rörelse" och "Flickskapande då". Termen "flickskap" tänjs innovativt till att inte bara omfatta själva flick-blivandet/flick-varandet utan kan också bli till "flickskapande": flickors skapande i form av exempelvis skrivande, men också flick-tillblivelsen, det instabila och performativa i flickpositionen. De tre avsnitten växer omfångsmässigt enligt tripp-trall-trull-principen, från tre texter till fyra till sex. Detta kan uppfattas som signifikativt markerande av flickboksbegreppets tillämpbarhet, med tanke på den genremässiga definitionen som historiskt lokaliserad genre.

Redaktörerna introducerar det dubbla syftet att presentera aktuell forskning och inspirera till att använda den praktiskt pedagogiskt i klassrumssituationen, och i en del av artiklarna finns konkreta förslag på vilka färdigheter som då kan tränas och vilka frågor som kan ställas utifrån analysmetoder och behandlade verk. Denna didaktiska aspekt av antologins syfte är mycket lovvärd, förslagen till läsande lärare väl genomtänkta och bör fungera i klassrummet. Dock kan jag ibland som läsare utan undervisningsplikt bli lite oersonligt irriterad över att en intressant analys avbryts av skolmiljöns påtagliga närvaro. Detta är att betrakta som en randanmärkning utifrån en önskan om ostörd privat nöjesläsning, då nyttoaspekten bör vara vägledande och texternas användbarhet det viktiga. I och med att redaktörerna flaggat för kombinationen av forskningsartikel och didaktisk inspiration är läsaren förvarnad, även om dessa två något olika syften med ibland något olika form ger en liten dissonans. Rent konkret blir det också så att i de artiklar där den didaktiska aspekten utvecklas sker det på bekostnad av omfånget, och då också fördjupningen, av analysdelen, vilket är lite synd på själva analysen som gärna hade fått uppta större utrymme.

Första avsnittets fokus på flickskapande nu lyfter på ett mångfacetterat sätt fram aspekter av skapande i bemärkelsen flickkaraktärernas verksamhet i form av skrivande eller vetenskaplig praktik. Här undersöks subgenren teen romance, bilderböcker samt böcker där samtida skrivsammanhang som bloggar förekommer; skrivandets funktion som ritual och som vetenskaplig metod problematiseras och sätts i samband med andra sätt att bedriva vetenskap. Själva flickboksbegreppet diskuteras, och inte minst flick-ledet däri. En översikt av flickforskning och flickors plats i och relation till vetenskap och forskning presenteras på ett problematiserande sätt i Piia K. Postis text om Lena Andersons bilderböcker om Maja, Stina och Linnea. Både Hanna Liljeqvist och Maria Freij tar i sina respektive

texter, genom väl valda exempel, upp hur skrivpraktiken kan utgöra sätt att utöva flickskapande genom att, i den klassiska "coming of age"-berättelsen också komma till skriften, skapa sin röst. Detta är också genomgående i antologin, och en av dess styrkor: hur aspekter av begreppet flickskap, med det utvecklade ledet flickskapande, används kreativt för att utforska och problematisera såväl benämningen flicka som flickbok. Liljeqvist lyfter på ett produktivt sätt fram hur ritual och begär samverkar och sammanflätas i och genom skrivpraktiken, medan Freij tar upp hur skrivande och läsning blir ett sätt för flickan att utforska relationen mellan verklighet och fiktion och en väg till eget författarskap.

I "Flickskap i rörelse" behandlas tid i relation till flickboken och flickors läsande – en mycket produktiv problematisering av frågan om tidsaspekten både när det gäller genrebeteckningen och inom texterna. Angela Marx Åberg diskuterar hur spänning som narrativt element är närvarande i flickböcker, men kanske inte rättvisande synliggjort i samma utsträckning som i äventyrsböcker riktade till pojkläsare. Helene Ehriander och Susanne Sand Schneider undersöker tidens didaktiska potential i den relativt nya genren historisk fantasy – som mer eller mindre kommit att ersätta den tidigare vanliga subgenren historiska flickböcker. I synnerhet utgör tidsresan ett effektivt narrativt instrument för att utforska olika aspekter av tid, den öppnar möjligheter att komma till rätta med dissonanser som kan uppstå med tanke på de historiska omständigheter som rör begränsningar i flickors livsvillkor – eller brist på valmöjligheter. I artikeln lyfts hur berättelser med inslag av tidsresor kan användas på ett konkret och inspirerande sätt i undervisning, där tidsresan både överbryggar avstånd i tid i själva boken och för eleverna i samtiden. Perspektiven i denna artikel är särskilt produktiva, författarna får med många aspekter av tidsbegreppet liksom av femininitet då tidsresan visar sig särskilt väl lämpad som medel att utforska både flickboksgenren i relation till tid och flickbegreppets förändring över tid. Av den anledningen skulle det varit önskvärt antingen att det didaktiska inslaget i texten hade tonats ned något, givits mindre utrymme, alternativt att sidantalet kunde utökats från de cirka tjugofem som annars är standard i antologin. Detta är inte den enda text där jag önskat detta, vilket kan sägas vara ett positivt omdöme då vissa teman med fördel kunde ha utvecklats vidare, till böcker i egen rätt. Temporalitet i relation till historiskt förlagda berättelser är exempel på ett sådant tema. Även i Lena Ahlins artikel om adoption i äldre och nutida flickböcker finns en sådan utvecklingspotential, då adoptionstematiken och de närliggande om bortbytingen samt

om det föräldralösa barnet är så påtagligt närvarande i både flickböcker och annan fiktion för unga läsare. Adoptionen utgör en knutpunkt för frågor kring ursprung, familjebildning, nation, kön, klass, barndom, femininitet, moderskap, historia med mera – en närmast outtömlig källa till produktiva analyser. Även i denna text utgör det didaktiska inslaget en del, och liksom i fallet med temporalitets-texten blir intrycket att även om adoptionstemat är en tacksam ingång till literacy-orienterad undervisning, önskar denna läsare stilla att textanalysen hade varit längre, och att den didaktiska delen reserverats för läsande lärare. Återigen, enbart för att analysen är så givande och intressant, inte av något annat skäl.

Den sista texten i avsnittet behandlar hästboken i relation till flickboksgenren, och flickors läsning av hästböcker. Malin Eriksson Sjögård och Helene Ehriander tar sig an ett ämne, som i likhet med de föregående, väl kunde räckt till en egen bok. De lyfter hur hästboken utgör en särskild del av flickboksgenren, en subgenre som utvecklats parallellt med att ridsporten gått från manlig militär praktik till kvinnodominerad fritidsaktivitet, från äventyrsberättelser för pojkar till att numera förknippas framför allt med en läsekrets av flickor. Hästboken medger möjligheter att undersöka maktförhållanden såsom hierarkiska relationer mellan människa och djur, mellan barn och vuxen, mellan flickor och pojkar/män. I Eriksson Sjögårds och Ehrianders undersökning framkommer också hur dessa olika maktrelationer medvetet kommit i fokus hos allt fler hästboksförfattare i samtiden.

Antologins sista avsnitt, sidmässigt omfattande närmare hälften av boken, utforskar flickskapande då, med fokus på äldre flickböcker. Det framstår som signifikativt att denna del är längst, med flest texter; som en outtalad bekräftelse på att flickbok framför allt betecknar en historisk genre. Inledningsvis finns en text av Mette Hildeman Sjölin, där Shakespeares kvinnogestalter ges både förhistoria och sätts i en prosakontext hos 1800-talsförfattare som syskonen Lamb och i Mary Cowden Clarkes viktorsianskt präglade berättelser om vad som ledde fram till exempelvis Ofelias självmord. Begrepp som adaptation och appropriation undersöks och problematiseras på ett inspirerande sätt i relation till hur fiktiva gestalters liv och historia i kanoniserade verk kan, och får, användas. Anna Greek och Hans Hägerdal analyserar den danska flickboksserien om Frida från tidigt 1900-tal utifrån postkoloniala utgångspunkter, från två disciplinära håll: historikerns och litteraturvetarens. Metoden visar sig mycket användbar, då de olika disciplinära ingångarna bidrar med ämnesspecifika fakta och tolkningsraster, och den övergripande post-

koloniala ansatsen visar sig mycket användbar i hur den belyser både klass-, köns- och rasfrågor i relation till materialet.

Även nästföljande text använder sig av en dubbeldisciplinär ingång i analysen av Martha Sandwall-Bergströms Kulla Gulla-serie. Eva Söderberg och Erika Lunding kombinerar litteraturvetenskap och modevetenskap i sin läsning av klädernas betydelse som bärare av klass-, köns- och maktsymbolik. Som så ofta med forskning kring böcker bekanta från vissa intensiva perioder i ens eget läsliv blir det en särskild laddning av förväntan inför sådana undersökningar – så i fallet med undertecknad och just Kulla Gulla-serien. Liksom med en del andra texter i antologin skulle också denna artikel utan vidare kunnat byggas ut till en betydligt längre skrift, och där då legeringen mellan modevetenskap och litteraturvetenskap hade kunnat göras mer smidig och lyftas till en något högre teoretisk nivå. Det korta artikelformatet medför att utrymme går åt till startsträckan för att etablera det tvärdisciplinära teoretiska samarbetet, vilket sker lite på bekostnad av analysens fördjupning, något denna läsare beklagar, eftersom så mycket intressant sägs på den plats som ändå medges. Framför allt klass- och könsperspektiv anläggs på ett mycket lyckat sätt, och den komplexitet och nyansering som finns hos Sandwall-Bergström, ambivalensen när det gäller att orientera sig mellan de olika möjligheterna som erbjuds Kulla Gulla, blir särskilt synliga genom klädesplaggen som tolkningsraster. Här finns också påtagliga drag av hur femininitet – och särskilt överklassfemininiteten – är en fråga om disciplinering, ett tydligt performativt görande, och hur detta gestaltas och symboliseras via klädernas laddning.

I Corina Löwes artikel om flickdetektivens olika framträdelseformer och agensutrymme är det snarare så att boken redan är skriven, då Löwe disputerade på en avhandling om ungdomsdeckare i DDR, och delar av antologitexten använder sig av material som undersökts i detta sammanhang. De glimtar av den östtyska ungdomsdeckaren som kommer fram i den komparativa analysen av fyra kvinnliga detektivkaraktärer, av svenska och östtyska författare och över en utsträckt tidsperiod, väcker nyfikenhet på och intresse för Löwes avhandling. Detta inte minst i relation till den i DDR 1949 lagstadgade jämställdheten mellan män och kvinnor, och hur Löwe visar att denna lagstiftning inte översattes i en jämställd praktik. Bland annat tillåts inte de kvinnliga huvudkaraktärerna att tala med egen röst i de undersökta romanerna, utan deras tankar tolkas av en allvetande berättare, i motsats till de manliga karaktärerna.

De två avslutande artiklarna i antologin handlar om Astrid Lindgrens författarskap. Den ena tar upp hur yrkesdrömmar och

kärleksrelationer skrivs fram i Lindgrens mer tydligt flickboks-kodade romaner, som sviten om Kati samt den tidiga romanen *Britt-Mari lättar sitt hjärta* (1944). Den andra behandlar ett till synes outslitligt ämne, nämligen Pippi Långstrump, här undersökt via läsarpplevelser och debatter över tid från debuten och framåt. Astrid Lindgren har tidigare varit föremål för kritik när det gäller gestaltningar av den uppvaktande kavaljeren/kärlekspartnern till sina kvinnliga huvudpersoner, vilket Malin Nauwerck belyser i sin text. Liknande läsarkritiken av Louisa M. Alcotts val att låta Jo March avvisa Lauries frieri och gifta sig med professor Bhaer, men kanske inte framförd med riktigt lika furiös energi eller i samma omfattning, har ändå invändningarna mot Lindgrens förste älskare-typer varit starka. Britt-Maris Bertil framstår som träaktig, Katis Lennart likaså, om inte till och med nedlåtande och förtryckande. Men Nauwerck visar övertygande hur Astrid Lindgren navigerar mellan olika älskartyper och använder dem för i högsta grad rationella syften, både narrativt och för den kvinnliga huvudpersonen. I själva verket gynnar dessa män de unga kvinnornas yrkesdrömmar, inte minst författar-sådana, och därför fyller träaktighet och viss grad av nedlåtande attityd en tydlig funktion. Malin Nauwerck lyfter också hur andra kärleksrelationer framstår som lika viktiga, eller ännu viktigare, i de unga kvinnornas liv, såsom dem till systrar eller till barn eller väninnor, vilket utgör ytterligare en aspekt av varför mansporträtten tecknas i lite blekare färger.

I Eva Söderbergs och Helene Ehrianders avslutande text anläggs ett tidigare mindre utforskat perspektiv på Pippi Långstrump-gestalten, genom att undersöka svaren på en så kallad frågelista, där läsare får besvara frågor om sina minnen och intryck av denna figur, i böcker och i andra sammanhang. Artikeln tar också upp transmedieringen av Pippi, hur gestalten både är konstant, lätt igenkännbar och föränderlig, låter sig översättas och transponeras mellan medieformer. Söderberg och Ehriander gör också nedslag i de debatter som blossat upp sedan publiceringen av den första boken om Pippi och fram till vår tid. Genom dessa olika material framträder andra aspekter och nyanser av en redan välbekant och utforskad figur, och ger också i blyxtbelysning tidsbilder av vad som stått i fokus i diskussionen kring Pippi Långstrump under olika perioder, alltifrån huruvida Pippi är en flicka eller en förklädd pojke eller, rätt och slätt, ett barn, till om hon är en *Übermensch* och/eller ett extremt uttryck för neoliberal individualism. Det är också intressant att se hur dessa debatter reflekteras – eller lyser med sin frånvaro – i svaren på frågelistan, hur tiden skiftar sig på olika sätt beroende på var man befinner sig i samtalet.

Antologin ger en bra överblick över flickforskningsfältet med sitt breda anslag där många intersektionella aspekter täcks in, både i form av postkolonial forskning, forskning om femininitet, performativitet, klassfrågor, frågor om tid och ålder samt frågor om familj, förutom de mer didaktiskt förankrade om literacy och om hur litteratur kan tala genom olika medel. Kanske hade frågor om temporalitet kunnat utvecklas lite ytterligare i de artiklar där detta redan tas upp och problematiseras, då fältet med forskning om just olika aspekter av tid växt i omfattning under senare år. Det är svårt att se några direkta luckor i val av material, även om jag personligen saknar Octavia E. Butlers klassiker *Kindred* (1979) i avsnittet om tidsresor, fantasy och historieskrivning, just i samband med hur dessa hybridgenrer kan användas för att belysa historiska skeenden, som i detta fall amerikanska södern under inbördeskriget samt under 1970-talet. Men detta visar snarare analysmetodens särskilda tillämpbarhet och artikelns grad av inspiration än någon brist hos textförfattarna.

Antologin *Flickboken och flickors läsning* visar övertygande flickboksbegreppets användbarhet, tånjbarhet – men inte till uttunnad innehållslöshet utan snarare smidigt omfattande mer. Begreppet problematiseras, samtidigt som man visar att det fortfarande fyller sin funktion, och inte bara som historisk kategori. Detta tillsammans med fokus på flickors läsning både i egen rätt men också som en aspekt av preciseringen av flickboksbegreppet gör antologin tillgänglig och användbar, både som samlingsplats för forskningsfältet så här långt, i Sverige och internationellt, och som utgångspunkt för fortsatt utforskande. Antologin är i högsta grad ett värdefullt bidrag till forskningsfältet.

Anna Cavallin
FD litteraturvetenskap, Lektor i genusvetenskap
Stockholms universitet